

Jezdec na bělouši

(aneb O prelátovi se špatným svědomím)

Jeden z broumovských prelátů byl prý velmi krutý člověk. Jeho tajemník ho velmi často napomínal, aby zmírnil své tvrdé zacházení s lidmi, zvláště s poddanými, avšak vznešený pán na to nedbal. Tajemníka dal nakonec za jeho opovážlivost uvrhnout do věže, kde nebožák zemřel hladu.

Když prelát šel jednou kolem půlnoci na mši, uviděl u oltáře klečet řeholníka, který se mu zdál cizí, a přece zase něčím známý. Došel tedy k němu a dotkl se jeho ramene. Jak se mnich otočil, prelát v něm s hrůzou poznal svého mrtvého tajemníka. To bylo příliš, prelát se v mdlobě svalil na dláždění kostela a po několika dnech zemřel.

Jeho duše ale nenašla v hrobě klid. A tak zlý muž vyráží každou noc na bělouši přes klášterní most ke Kněžské bráně (Pfaffertor), které se lidově říkalo Pepřová brána (Pfeffertor), anebo rajtuje nahoru a dolů v zahradě za klášteřem.

Vysvětlivky

1 - Prelát (latinsky praelatus), znamená představený. V naší pověsti jde tedy o představeného (broumovského kláštera), který v pověsti není jmenovaný. I když je velice pravděpodobné, že se mezi duchovními a věřícími lidmi nacházejí z valné většiny lidé hodní, mírumilovní, obětaví a pokorní, nelze ani v případě preláta vyloučit, že by to nemohl teoreticky být člověk zlý. V podstatě jde o církevní hodnost, o které by se dalo říci, že je úřednická, čili slouží ke správě daného objektu. Titul prelát se používá v římskokatolické církvi, a v některých církvích protestantských a episkopálních, například v církvi anglikánské. V klášteře broumovském byli vždy od založení benediktini, tedy šlo o řád církve římskokatolické, tudíž i prelát zmiňovaný v pověsti byl katolíkem. Podle přijatého kněžského svěcení se preláti mohou dělit na většího či menšího. Prelát větší (latinsky: praelatus maior) je ten, který přijal biskupské svěcení. Sem patří tedy biskupové a arcibiskupové. Prelát menší (latinsky: praelatus minor) je ten, který přijal svěcení kněžské, tedy nižší. Heraldickým odznakem preláta je široký renesanční klobouk (italsky: galero), kterému se někdy lidově říká klobouk pastýřský (italsky: saturno či cappello romano). Nad štítem klobouku je šest až deset střapců v různých barvách, podle přijatého svěcení nebo podle svěřeného úřadu. Prelát tedy není titul hodnostářský, jako třeba opat, biskup, arcibiskup, ale titul podle zadané funkce, tedy úřadu. Jestli je to složité pochopit, tak si třeba představte jako příklad hierarchii vojenskou. Všichni víme, že hodnosti jdou za sebou směrem vzhůru například: poručík, nadporučík, kapitán, major, podplukovník, a tak dále. To jsou hodnosti. Každý takový člověk má pak nějakou funkci, například velitel oddílu, velitel pluku, velitel útvaru, velitel brigády a tak dále. To znamená, že třeba major může být velitelem oddílu, a kapitán (i když má o něco menší hodnost), tak může být velitelem útvaru (který je větší, než oddíl). Prelát je tedy v tomto smyslu přidělenou funkcí a v případě naší pověsti byl prelát něco jako správcem a představeným kláštera, a mohl to být jak kněz, i když většinou to byl opat. V případě broumovského kláštera to bývali opati.

Místu, kde v broumovském klášteře prelát (opat) přebýval, se říká prelatura. Pokud procházíte skrz broumovský klášter dnes, třeba ve směru od vchodu do kláštera, pak zatočíte doleva a ponecháte schody směřující dolů po pravé ruce, zamíříte do průchodu směrem ke klášterní zahradě a ponecháte Kostel svatého Vojtěcha po pravé ruce, projdete nejprve podloubím, kde je vpravo odbočka prohlídkového okruhu a vlevo odbočka do městského muzea, a ocitnete se na nádvoří kláštera, kde uvidíte studnu a budete obklopeni kolem dokola krásnými budovami v barvách bílé a cihlové, tak stojíte před prelaturou, tedy před tou částí kláštera, která prelátovi sloužila k vykonávání jeho úřadu. V případě broumovského kláštera jde zároveň o obydlí opata. Toto krásné nádvoří je ukázkou takzvaného radikálního baroka po skončení třicetileté války. Jedním z nejznámějších prelátů broumovského kláštera, v jeho historii, byl opat Jan Nepomuk Rotter, který se dne 24. července 1854 účastnil ve Vídni, jako jeden ze 70 prelátů a biskupů, svatby císaře Františka Josefa s jeho ženou Alžbětou Bavorskou (zvanou Sisi). Na počest této svatby byl vysazen v zahradě broumovského kláštera, dnes chráněný a velkolepý, dub (zimní).

- Prelátův tajemník, ani on není v pověsti uveden jmenovitě. Jak už vyplývá z významu slova tajemník, šlo o nejbližšího a podřízeného spolupracovníka preláta. Že tento úřad, pomocníka či asistenta preláta, kterému se říká tajemník, existuje dodnes, svědčí například funkce tajemníka v Opus Dei, což je katolická organizace, která se stará o šíření poselství a evangelia ve víře katolické, a je zároveň prelaturou.
- Smrt tajemníka je v pověsti popsána tak, že byl prelátem uvržen do věže, kde zemřel hlady. Tady si nejsem moc jistý, zda pověst neměla původně na mysli hladomoru, která se nachází nedaleko kláštera u klášterní zdi při severním schodišti, kde kdysi bývala vstupní branka. Hladomorna je zde k vidění dodnes. Jedná se však o štolu či studnu vyhloubenou směrem z hradeb dolů, nejedná se o věž, o které je řeč v pověsti. Samotný klášter má jedinou věž, jako kostelní věž v Kostele svatého Vojtěcha, ale že by tam bylo možno někoho zavřít a nechat zemřít hlady, to mi není známo, i když vyloučit to nelze. Jiná část Broumova, že by měla kdysi klasickou věž, tak jak ji známe třeba z různých středověkých hradů, kam se zavíralo, to mi také není známo.
- Půlnoční mše (vigilie), je křesťanská bohoslužba, která se odehrává v předvečer významného svátku. Tento zvyk se započal udržovat od 5. století a sloužil jako příprava půstem a nočním bděním, a modlitbami, před následujícím dnem, kdy byl samotný svátek. Mezi lidem je nejznámější půlnoční mši zajisté Půlnoční mše vánoční, která se slaví v předvečer Narození Páně. Zda tedy podle pověsti šel onen prelát na půlnoční mši právě 24. prosince, to se můžeme jenom domnívat, ale nelze to ověřit. To, že ve tváři řeholníka poznal prelát svého mrtvého tajemníka, to samozřejmě není možné, ale docela rád bych to připočítal k prelátově špatnému svědomí. Jinak slovo řeholník je zkratka pro řeholního bratra, a jak vychází ze základu slova řehole (latinsky: regula, tedy pravidlo, regule), šlo o muže, kteří se zavázali k doživotní službě bohu podle daných pravidel, tedy řeholí. Domovem řeholníků býval většinou klášter, kde měli vyhrazenou budovu, takzvanou klausuru. Řeholníci chodívali v jednotném oděvu, takzvaném hábitu. Pokud se takový řeholník zavázal za svého života, že z daného či určeného místa služby nikam neodejde, žil takzvaně pod stabilitas loci (z latiny přeloženo: pevné umístění), pak se mu říkalo mnich. K tomu, aby

se laik stal řeholníkem, vede cesta od postulanta (žadatel), přes novice (nejméně jeden rok nováčkem), a pak lze složit řeholnický slib na dobu určitou a stane se řeholníkem.

- Náhlé prelátovo svalení se na zem a skon do několika dní napovídá, že mohlo jít o infarkt z překvapení a šoku, či o mrtvičku. Špatné svědomí u preláta pak v pověsti bylo zřejmě i důvodem pro jeho neklidné spočinutí v hrobě, z něhož vyráží na bělouši každou noc přes klášterní most ke Kněžské bráně. Klášterní most slouží dodnes pro pěší návštěvníky kláštera, kteří se z nádvoří kláštera vydají na prohlídku klášterní zahrady. Musí přitom překonat středověký obraný příkop, který byl vedle kláštera vybudován, a při té příležitosti návštěvníci přecházejí po krásném kamenném mostě, o kterém je v pověsti zmínka. Jak most z kláštera do zahrady, tak Kněžská brána, jsou historicky spojeny s klášterní zahradou. Vraťme se na chvíli zpátky do historie kláštera, který byl z původního proboštství (hradu) v polovině 14. století přestavěn na klášter. Tehdy ještě jako malá zahrada sloužilo prostranství vedle kláštera, ze kterého se stal hradební příkop. Na kresbě z konce 17. století je však už vidět obdélníkový prostor, ve kterém lze rozeznat prvky francouzské zahrady s uspořádanými záhony a barokními ornamenty, a keři. Tuto velkou klášterní zahradu za příkopem na severozápadní straně kláštera, nechal zřídit opat Tomáš Sartorius kolem roku 1676. K pozemku, který dodnes známe jako klášterní zahradu, se klášter dostal tak, že ho obdržel jako náhradu, kterou získal na základě takzvané Transakce od města Broumova, za rebelii z roku 1618 (řeč je o Stavovském povstání, které přešlo později v třicetiletou válku). Roku 1664 zachvátil klášter požár, po kterém začala několikaletá rekonstrukce a přestavba kláštera, s čímž souviselo právě i založení klášterní zahrady (asi) roku 1676. Od počátku byla pak zahrada obklopena klášterní zídkou, což je dodnes. Původně byla při svém založení zahrada s klášteřem propojena přes příkop postaveným dřevěným patrovým mostem, kde níže chodívali pěší a výše jezdily povozy. Když však roku 1695 byla postavena ve zdi obklopující zahradu brána, o které je v pověsti zmínka jako o Kněžské bráně, aby došlo ke spojení

zahrady s cestou k Horní městské bráně (ulice U Horní brány je od zdi obklopující klášterní zahradu vzdálena asi tak 200 metrů), vedlo k myšlence, aby dlážděná cesta od Horní brány přes Kněžskou bránu a přes zahradu mohla vést až do samotného kláštera z této severní (zadní) strany. Zbývalo už jen učinit poslední, tedy strhnout původní dřevěný most mezi zahradou a klášteřem a na jeho místě vybudovat

most kamenný, stalo se tak roku 1705.

nahoře: Čtvercové nádvoří broumovského kláštera. Pohled směrem do průchodu, který směřuje na most ke klášterní zahradě

dole: Obrácený pohled směrem k průchodu z hlavního nádvoří k menšímu nádvoří u vchodu. Pohled přímo na prelaturu, která je v prvním patře

vlevo: Část čtvercového nádvoří kláštera, která vede směrem, kde je prohlídkový okruh, tedy směrem k refektáři a ke knihovně

Prelatura broumovského kláštera v prvním patře nad průchodem z malého nádvoří (za vchodem do kláštera) na velké čtvercové nádvoří. Na pravé straně je Kostel svatého Vojtěcha s věží a balustrádou

vlevo: Pohled na severozápadní hranu kláštera nad příkopem, přes který vede kamenný most směřující z kláštera do klášterní zahrady

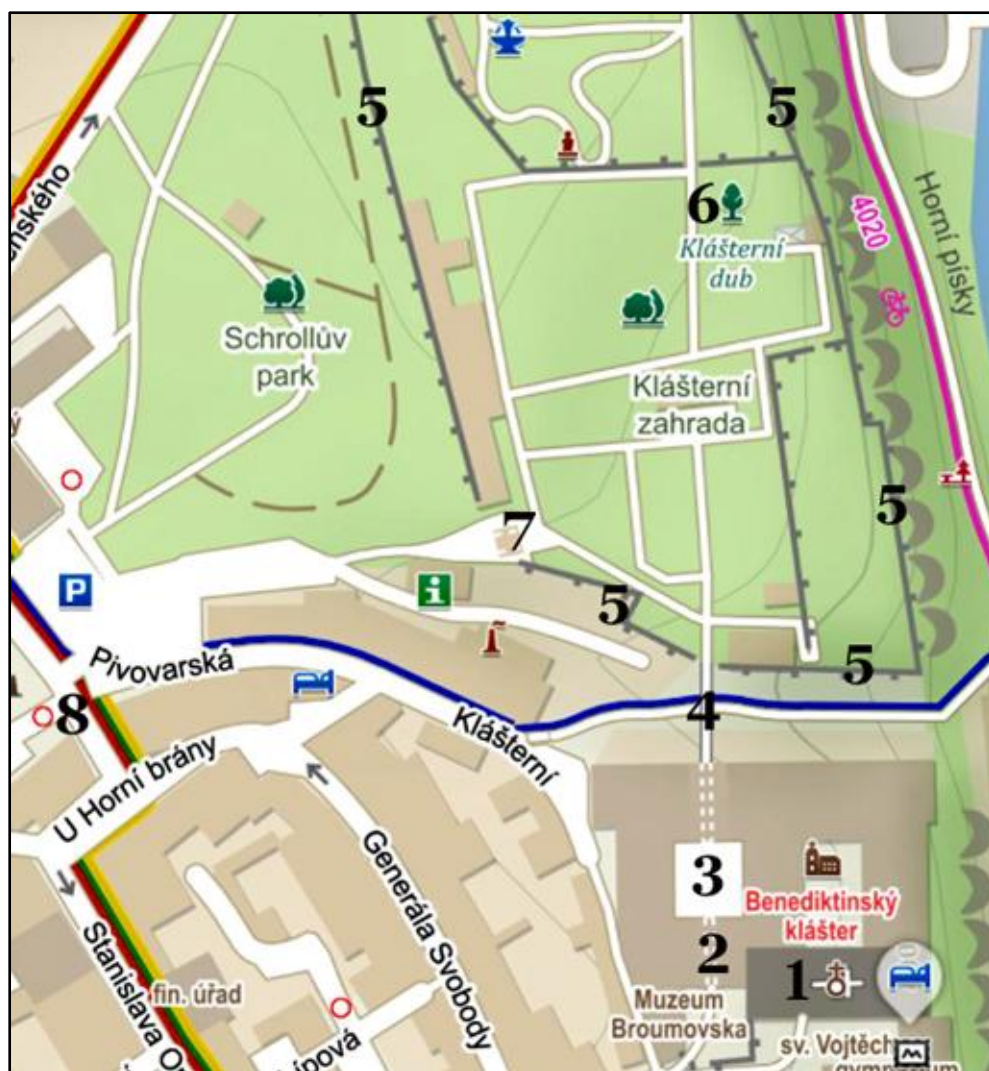

vlevo: Pohled na klášter z klášterní zahrady, směrem přes kamenný most

vpravo: Pohled na klášter ze zadní části terasovité klášterní zahrady. Po levé straně je vidět dub, který byl v zahradě zasazen na počest svatby císaře pána Františka Josefa a princezny Sisi (Alžběty Bavorské), dne 24. července 1854

vlevo: Pohled na klášter od Kněžské brány, kudy vedla dlážděná cesta z kláštera přes klášterní zahradu směrem do města k Horní bráně. Vpravo je vidět zídka, která byla vystavěna kolem klášterní zahrady

- 1 - klášterní Kostel svatého Vojtěcha
- 2 - prelatura
- 3 - hlavní (čtvercové) nádvoří kláštera
- 4 - most přes příkop mezi klášteřem a klášterní zahradou
- 5 - zídka postavená kolem klášterní zahrady
- 6 - klášterní dub (princezny Sisi)
- 7 - Kněžská brána
- 8 - pravděpodobné místo, kde stávala Horní brána

vlevo: Pokud šel prelát na půlnoční mši k oltáři do Kostela svatého Vojtěcha, který je v klášteře, a kde spatřil před oltářem řeholníka s tváří mrtvého tajemníka, pak musel dojít sem

vlevo: Pohled z kamenného mostu směrem na čtvercové nádvoří kláštera. Nad vchodem do kláštera je vidět portál se znakem broumovského opatství

dole: Kamenný most spojující klášter s klášterní zahradou, který byl dobudován roku 1705

vlevo: Kamenný most spojující klášter s klášterní zahradou, který byl dobudován roku 1705.

nahoře: Kněžská brána v obvodové zdi klášterní zahrady

vlevo: Na klenáku, tedy na osovém klínovém kameni na straně, která je směrem do zahrady, je erb broumovského opatství se třemi růžemi, které připomínají rod Slavníkovců a svatého Vojtěcha. U erbu je latinský nápis "Monasterium S. Wenceslai In Brauna" (Klášter svatého Václava v Broumově), což je připomínka, komu byl klášter zasvěcen

nahoře a vlevo: Kněžská brána v obvodové zdi klášterní zahrady z roku 1695. Ve směru od města, kde vedla cesta od Horní brány směrem do kláštera přes zahradu, je na horním klenáku erb opatství břevnovského, tedy břevno se třemi výhonky. Kolem erbu je vyznačen rok 1698 (rok dokončení zahrady) a písmena TA AB (někdy se používá jenom TAB), což je zkratka latinského pojmenování pro v té době sloužícího opata broumovsko-břevnovského, tedy Tomáš

Sartorius (TA) + Abbas Braunensis /Otec či Opat Broumovský/ (AB)

Milan Škoda (23. 12. 2021)

- průvodce Broumovskem <http://www.milan-skoda.cz/broumovsko.htm>

- facebook <https://www.facebook.com/milan.skoda.9862/>

zdroj: Broumovsko v pověstech v převyprávění od Evy Koudelkové

zdroj: Wikipedie

fotografie: Milan Škoda